

Lidská a sociální práva: ne vždy je to danost

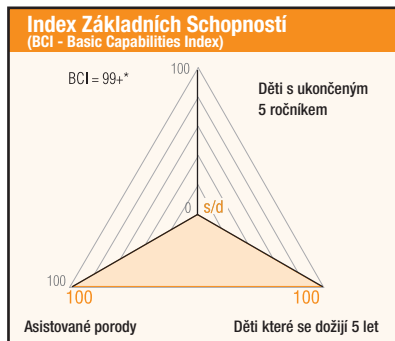

Chudoba a ekonomická a sociální nerovnost narůstá v Německu rychleji než ve většině ostatních zemí EU, což podněcuje diskuse o minimální mzdě a ochraně pracovníků stejně jako starost o lidská a sociální práva. Ačkoliv politikové a veřejnost předpokládají, že zákon tato práva zaručuje, občané a různé skupiny stále více požadují na vládě jejich dodržování. Je zajímavé, že vláda nadále trvá na dodržování lidských práv jako podmínce oficiální rozvojové spolupráce.

Social Watch Germany
Forum World Social Summit
Uwe Kerkow

Chudoba a ekonomická a sociální nerovnost narůstá v Německu rychleji než ve většině ostatních zemí EU. Jen za rok 2007 vzrostly příjmové disparity o 0,3 procentních bodů. Bez státních příspěvků by pod hranici chudoby žila více než čtvrtina obyvatel a plná třetina dětí a mladých lidí.¹ Tyto nerovnosti vyvolaly v roce 2007 intenzivní debatu o sociální spravedlnosti. Předmětem pozornosti se staly zejména posuny v zaměstnanosti, protože přes oživení ekonomiky² a podstatný pokles nezaměstnanosti³ je počet lidí v nejjistých zaměstnáních a/nebo pracujících za velmi nízké mzdy stále na vzestupu.

Například za třetí čtvrtletí 2007 počet zaměstnání s maximální měsíční mzdou 400 EUR (632 USD) vzrostl ve srovnání s předchozím rokem o dalších 240 000 na celkovou hodnotu 6,6 milionu.⁴ Počet částečných nebo dočasných úvazků se od roku 2002 zdvojnásobil – přičemž skoro dvě třetiny těchto marginálních pracovníků tvoří ženy.⁵ Stát dotuje tuto formu zaměstnání částkou skoro 4 miliardy EUR (6,32 miliardy USD) ve formě úlev na daních a sociálních příspěvků.⁶ Neúměrně velký počet žen v marginálních zaměstnáních je projevem chybějící státem financované péče o děti, stejně jako důsledkem genderově diskriminačních daňových ustanovení týkajících se žen pracujících v domácnosti. Daně pořadí ještě zvýhodňují model rodiny s mužským „živitelem rodiny“, který na trhu práce znevýhodňuje ženy a způsobuje jejich

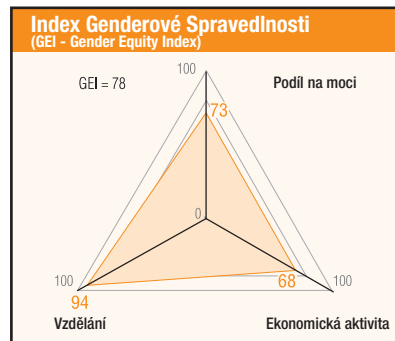

závislost na partnerovi s vyšším výdělkem. Zaznívá proto volání po zákonu o rovnosti pohlaví dle norského vzoru.⁷

Ztráty pocítují také pracovníci na plný úvazek, protože restrukturalizace ekonomiky vede k zavírání závodů a propouštění z práce. Těmto ztrátám odpovídá souběžný nárůst počtu pracovníků najímaných agenturami pro krátkodobá zaměstnání, který se za posledních deset let ztrojnásobil. Roku 1997 bylo těchto pracovníků přibližně 200 000, ale do poloviny roku 2007 tento počet vzrostl na alarmujících 713 000 – přibližně 2,4 % pracovní síly.⁸ V důsledku toho přes ekonomický vzestup vzrostl počet lidí požadujících dávky z titulu částečné zaměstnanosti od září 2005 do srpna 2007 o jednu třetinu, tj. na 1,3 milionu. Postiženy jsou zejména rodiny: skoro 50 % manželských dvojic s dětmi si dnes nárokují dávky v nezaměstnanosti typu II – navíc k řádně získávanému výdělku, z něhož je třeba platit sociální pojistění.⁹

Spojením všech těchto údajů zjistíme, že počet pracovníků s nízkými mzdami od roku 1995 vzrostl o 43 % a dnes dosahuje 6,5 milionu – přibližně 22 % všech zaměstnaných.¹⁰

V tomto světě je sotva překvapující, že roste volání

po všeobecném zavedení minimální mzdy, což vyústilo v legislativní iniciativu navrhuující minimální hodinovou mzdu 7,5 EUR (11,85 USD) s platností od poloviny roku 2008. Předpisy o minimální mzdě už existují pro stavební dělníky a poštovní zaměstnance a uvedená iniciativa už získala podporu u agentur pro krátkodobá zaměstnání. Zahradila by také soukromé bezpečnostní firmy, pracovníky v odpadovém hospodářství, zpracování masa, zahradnictvích a firmách pro krajinné úpravy, v maloobchodě, domácí péči, kadeřnictvích a pekárnách.¹¹

Lidská práva a rozvojová spolupráce

Těsně před redakční uzávěrkou tohoto textu ohlásilo Federální ministerstvo pro ekonomickou spolupráci a rozvoj (v německé zkratce BMZ) zveřejnění svého Druhého akčního plánu rozvojové politiky v oblasti lidských práv na léta 2008-2010, který výslovně přisuzuje nejvyšší prioritu sociálním ekonomickým a kulturním právům.¹² Staví tedy na předchozím akčním plánu pro období 2004-2007, v němž německá vláda definovala 17 specifických opatření majících za cíl posilování lidských práv prostřednictvím rozvojové spolupráce.¹³ BMZ ovšem dosud nezačalo uplatňovat v politice lidských práv několik přístupů, v každém případě nikoli v prvním akčním plánu. Nejdůležitější je koncepce rozpočtového zajištění lidských práv, což zahrnuje formulování perspektiv a analýzování nákladů „realizace lidských práv v národním rozpočtovém cyklu, tj. ve

* Jedna ze složek ukazatele BCI byla stanovena podle údajů ze zemí podobné úrovně.

1 Spiegel online, www.spiegel.de/wirtschaft/0,1518,529981,00html.
2 Tempo růstu německé ekonomiky dosáhlo roku 2006 2,9 % a roku 2007 2,6 %. Spiegel online, www.spiegel.de/wirtschaft/0,1518,528600,00.html.
3 V únoru 2008 poklesl počet registrovaných nezaměstnaných ve srovnání s předchozím rokem o 630 000. Viz www.arbeitsagentur.de/nn_27908/zentraler-Content/A01-Allgemein-Info/A015-Oeffentlichkeitsarbeit/Allgemein/Arbeitsmarkt-Februar-2008.html.
4 Pro srovnání, oficiální relativní hranice chudoby pro západní a východní Německo byla roku 2002 730 EUR resp. 604 EUR na hlavu měsíčně. Viz www.taz.de/index.php?id=archivseite&id=2005/01/15/a0175.
5 *Financial Times Deutschland*, www.ftd.de/politik/deutschland/Zahl%20Minijobs/280194.html.
6 tagesschau.de, založeno na údajích Německé konfederace odborových svazů (DGB), www.tagesschau.de/wirtschaft/minijobs2.html.

7 Pokud jde o německý systém dělení příjmu manželských dvojic pro daňovou skupinu V, viz např. Lissy Gröner, MEP, 8. března 2008: [www.lissy-groener.de/publi/2008/ presse2008-03-06_frauentag.pdf](http://www.lissy-groener.de/publi/2008/presse2008-03-06_frauentag.pdf).
8 Spiegel online, www.spiegel.de/wirtschaft/0,1518,536129,00.html.
9 Frankfurter Rundschau online; založeno na studii DGB, www.fr-online.de/_inc/_globals/print.php?em_cnt=1266981&em_ref=/in_und_ausland/wirtschaft/aktuell/.
10 Zpráva, kterou vypracoval Institut Arbeit und Qualifikation Duisburské university, www.iaq.uni-due.de/iaq-report/2008/report2008-01.pdf. „Nízká mzda“ je definována jako výdělek nižší než dvě třetiny průměrné hrubé hodinové mzdy, což je v západním Německu 9,61 EUR a v nových spolkových státech 6,81 EUR.

11 Spiegel online, [www.ftd.de/politik/detschland/Scholz%20 Mindestlohnant%20E4ge/323173.html](http://www.ftd.de/politik/detschland/Scholz%20Mindestlohnant%20E4ge/323173.html).
12 www.bmz.de/de/presse/aktuelleMeldungen/2008/maerz/20080311_menschenrechte/index.html. Text ještě nebyl v době uzávěrky k dispozici pro stahování, a proto jej nebylo možné hodnotit.
13 www.bmz.de/de/service/infotehk/fach/konzepte/konzept127dt.pdf.

vytváření strategie, plánování a přidělování rozpočtových prostředků, v jejich vydávání a účetní kontrole“.¹⁴

Při současném rozpočtovém plánování nepostačují celkové rozpočtové zdroje Německa k dosažení těch cílů, které si samo stanovilo. Porovnáme-li je s plánem EU na postupné zvyšování oficiální rozvojové pomoci (ODA, Official Development Assistance), který je pro spolkovou vládu závazný, zjistíme už pro tento rok finanční mezeru skoro 3 miliardy EUR (4,74 miliardy USD), jež hrozí nárůstem na více než 5 miliard EUR¹⁵ (7,9 miliardy USD) k termínu, kdy má být dosaženo cíle EU.¹⁶

Hlavní mezerou v rozvojové pomoci Německa je však uznání zásady, že Německo má závazky v oblasti lidských práv k lidem v jiných zemích stejně jako ke svým vlastním; jinými slovy, že má extraterritoriální závazky v této oblasti. Kdekoli se německý stát, jeho občané nebo německé společnosti angažují v nějaké činnosti v jiných zemích, spolková vláda má povinnost respektovat lidská práva a zajistit, že budou dodržována – zejména když místní instituce nemají dost sil, aby se ujaly tohoto úkolu. Zpráva, kterou nechala vypracovat církevní rozvojová služba (EED) a organizace Brot für die Welt, založená na šesti případových studiích,¹⁷ ukazuje, že Německo neplní tyto povinnosti v dostatečné míře – zejména když jsou v sázce jeho ekonomické zájmy. Studie dochází k závěru, že „německá vláda by měla (...) podporovat plnění svých extraterritoriálních závazků tím, že by je plně uplatnila a institucionalizovala ve svých výkoných orgánech, včetně zvýšení schopnosti analyzovat důsledky německých politik pro lidská práva mimo vlastní území. To by mělo výslovně zahrnovat obchodní a investiční politiky stejně jako přijímání rozhodnutí v multilaterálních rozvojových bankách.“¹⁸ Do tohoto kontextu patří také sociální odpovědnost německých korporací za rovnost pohlaví a práva žen, jelikož ženy lze v rozvojových zemích nejčastěji nalézt ve flexibilních, neformálních a nejistých zaměstnáních na samém konci řetězce globální nabídky.¹⁹ ■

14 Budgeting Human Rights, p. 5 ff, www.eed.de/dyn/download?entry=page.de.pub.de.202.

15 *Die Wirklichkeit der Entwicklungshilfe* [Realita rozvojové pomoci], 15. zpráva, 2007, p. 27, www.tdh.de/content/materialien/download/download_wrapper.php?id=247.

16 *Ibid.*: ODA má roku 2010 dosáhnout 0,51% HND (hrubého domácího důchodu).

17 Znemožňování pozemkové reformy v Paraguaji, vývoz zdraví škodlivých potravinářských výrobků do Kamerunu, nedostupnost léčiv proti retrovirům v Jižní Africe a porušování zákona německými společnostmi v Mexiku a Indii.

18 „Germany's extraterritorial human rights obligations – Introduction and six case studies“, www.eed.de/dyn/download?entry=page.de.pub.de.182, p. 5.

19 Viz například: *Unsere Rechte im Ausverkauf* [Výprodej našich práv], www.oxfam.de/download/Arbeiterinnen.pdf nebo www.saubere-kleidung.de/2008/ccc_08-01-23_ka_aldiaktionen-2008.html.

SOCIÁLNÍ LIDSKÁ PRÁVA: ROSTOUCÍ ZNEPOKOJENÍ

V roce 2007 vedlo znepokojení nad vraždami dětí spáchanými matkami, jež si nevěděly rady, k požadavkům na novelizaci ustanovení o sňatku a rodině v článku 6 Ústavy tím způsobem, aby se týkalo i dětí. Řada právníků – včetně soudkyně Spolkového ústavního soudu Christine Hohmann-Dennhardt – vystoupila s argumentem, že zakotvení povinnosti podporovat blaho dětí v Ústavě by založilo specifické povinnosti týkající se jednání jak rodičů, tak státu.¹ Ačkoliv k žádné takové novelizaci nedojde, existují plány praktických opatření na podporu rodin a sledování zdravotního stavu dětí, aby bylo možné odhalovat tyto rodinné problémy v ranějším stadiu.²

Nevládní organizace ovšem obviňují sám německý stát z toho, že porušuje Konvenci o právech dítěte. Ve své „stínové zprávě“ Child Soldiers charitativní organizace Terre des hommes a Kinder-nothilfe poukazují na „vážné nedostatky v jednání vlády s někdejšími dětskými vojáky“, z nichž se asi 500 uchýlilo do Německa. Tyto organizace naléhají na Německo, aby také zvýšilo minimální věk pro vstup do vojska na 18 let („straight 18“) s poukazem na to, že roku 2007 bylo přijato do zbrojených sil 304 osob mladších 18 let.³

Rostoucí počet případů týkajících se lidských práv je projednáván u německých a evropských soudů. Patří k nim případ dvou někdejších vězňů, kteří obvinili spolkový stát Severní Porýní-Vestfálsko z porušování lidských práv ve svém vězeňském systému; případ byl v první instanci rozhodnut v jejich prospěch.⁴

To samozřejmě v žádném případě neznamená, že každá krize, kterou prožívají v Německu jednotliví lidé, je způsobena porušováním jejich sociálních práv. Nicméně se projevují znepokojivé trendy: například neustále roste počet lidí bez zdravotního pojištění. Roku 1999 se pohyboval jejich počet kolem 145 000, roku 2003 se zvýšil na 177 000 a počátkem roku 2007 dosáhl 211 000.⁵ Vzhledem k vysokým nákladům na lékařskou péči znamená ovšem neexistence zdravotního pojištění vážné riziko pro právo příslušného jednotlivce na zdravotní péči.

Za určitých okolností může dokonce i legislativa, jejímž cílem je zajištění ekonomického blahobytu, vést k porušování občanských práv. Například lidé sdílející bydliště s příjemci dávek v nezaměstnanosti typu II („Hartz IV“) musí strpět návštěvy sociálních úředníků, což je porušením práva na soukromí a ochranu osobních údajů.⁶ Úředníci se budou snažit zjistit přesný vztah mezi osobami sdílejícími bydliště; pokud totiž tyto osoby žijí ve kvazi-manželském vztahu, partner musí přispívat na živobytí příjemce „Hartz IV“. Pokud tomu tak není, taková povinnost nevzniká. Úřady tedy mohou ušetřit peníze, jestliže jsou schopny dokázat, že jejich klient udržuje intimní vztah.

Konečně je z hlediska lidských práv stále častěji posuzován také přístup ke vzdělání. Například Svaz německého školství a Národní svaz studentů vypracovaly analýzu uskutečňování práva na vysokoškolské vzdělání, zejména ve světle nedávného zavedení studijních poplatků. Analýza došla k závěru, že „Spolková republika ani jednotlivé spolkové země neplní své závazky vyplývající z Mezinárodní úmluvy o hospodářských, sociálních a kulturních právech“, zejména pokud jde o článek 13, paragraf 2 (c) a (e).⁷ Výzkumný projekt Bamberké univerzity „Právo lidí na vzdělání“ si klade za cíl vypracovat „systematické zdůvodnění (...) potřeby a rozsahu práva lidí na vzdělání z hlediska křesťanské etiky“ a stanovit odpovídající kritéria pro jeho realizaci.⁸

1 Viz například *Süddeutsche Zeitung*, www.sueddeutsche.de/deutschland/artikel/895/148542/.

2 *ZEIT* online, www.zeit.de/online/2007/52/kinderschutz.

3 Tisková zpráva, *terre des hommes*, www.tdh.de/content/presse/pressemitteilungen/detail.htm?view=detail&id=194&year=2007.

4 *ZEIT* online, www.zeit.de/2007/51/LS-Haftbedingungen.

5 *Spiegel* online, www.spiegel.de/wirtschaft/0,1518,533727,00.html.

6 Udo Geiger, *Liebe in den Zeiten von Hartz IV* [Láska v časech Hartzu IV], in *Grundrechte-Report*, Fischer Taschenbuchverlag, Frankfurt a.M., 2006.

7 „Die Einführung von Studiengebühren und der internationale Pakt über wirtschaftliche, soziale und kulturelle Rechte“ [Zavedení studijních poplatků a mezinárodní úmluva o hospodářských, sociálních a kulturních právech], www.studis.de/usta-ph-freiburg/cms/uploads/pdfs/sozialpakt_innenteil_web.pdf.

8 www.uni-bamberg.de/?id=17711.